

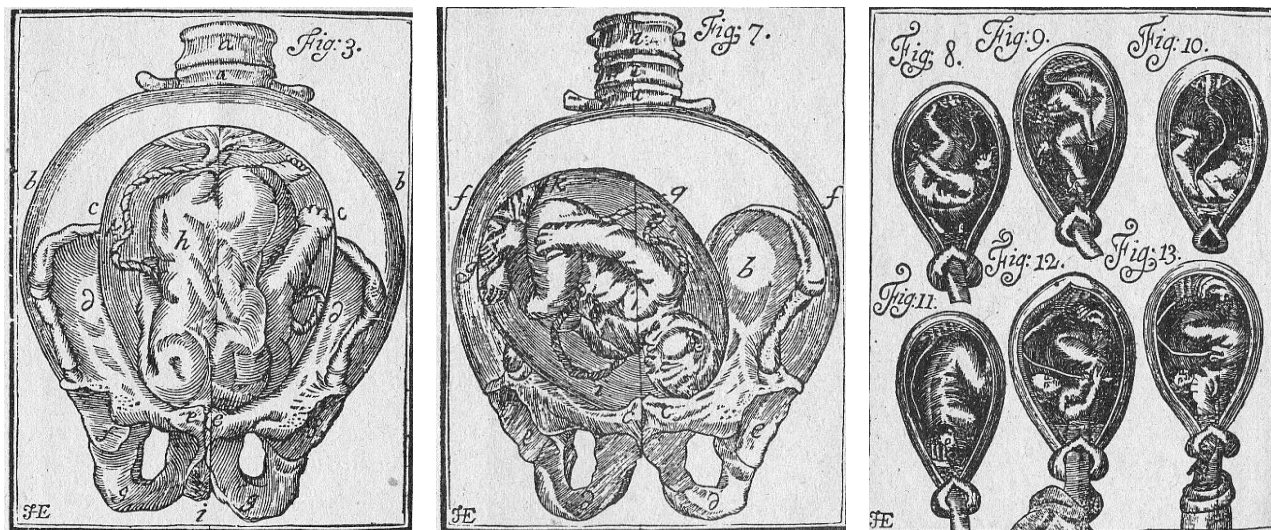
Kapronczay Katalin

Weszprémi István orvosdoktor tudománytörténeti kutatásainak nyelvészeti vonatkozásai

A felvilágosodás kori Magyarország tudományos életének, művelődésének egyik legjelesebb egyénisége minden kétséget kizáróan Weszprémi István orvosdoktor volt. Sokirányú érdeklődését a kor tudós főihez hasonlóan kamatoztatta a magyar művelődés szolgálatában, a hazai tudományok fejlesztéséért. Az orvostudomány területén végzett gyakorlati, kutatói és szakírói tevékenysége mellett maradandó értékeket alkotott a magyar történelem, a magyar művelődéstörténet emlékeinek feltárásában és megírásában, és ugyanígy nem feledkezhetünk el a magyar nyelv fejlesztésében, az orvoslás szaknyelvének magyarrá tételében végzett munkáságáról sem.

Életútja jellegzetes XVIII. századi magyar tudóséletrajz. 1723. augusztus 13-án született Veszprémben, ifjabb Csanády Istvánként. Nevét később szülővárosa iránti tiszteletből változtatta Veszprémire, és 1741-ben – debreceni kollégistaként – írta először W-vel. Tanulmányait a pápai református kollégiumban kezdte 1732-ben, majd 1739-ben a soproni evangélikus iskolában folytatta, ahol az alapvető ismereteken kívül a görög és a latin nyelvet is elsajátította. 1743-ban rövid ideig Besztercebányán tanult, de arra nincsenek adatok, hogy kapcsolatba került volna Moller Károly Ottóval és nevezetes orvosi magániskolájával. Bár már 1741-ben felvették a híres debreceni kollégiumba, tényleges tanulmányait ott csak 1743-ban kezdte el. Szilágyi Márton, Szilágyi István, Tabajdi János, a kortársak elmondása szerinti legjobb matematikaoktató, Maróthi György (1715–1744), Szathmári István, valamint az általa legnagyobb tiszteletnek örvendő, nála nem sokkal idősebb – a „magyar Faust”-ként emlegetett – Hatvani István (1718–1786) pallérozta az elméjét (Molnár 1939: 143). Az iskola merev szabályaival eleinte összeütközésekbe került, mivel „gyakran hiányzott az estvéli könyörgésekről, kibújt a kötelező főveg viselése alól, szívesen hordott illetlen színű csizmát, rövid tunikát [...], ezekért gyakran kapott intést” (Kótyay 1960: XVI). Tehetségét azonban hamarosan felismerték, és kollégiumi „seniorságot” ért el, később pedig a kollégium könyvtárának felügyeletét, rendezését is rábízták. 1752. március 13-án a kollégium segítségével, ösztöndíjjal külföldi tanulmányútra indult. Néhány hónapos bécsi tartózkodása alatt közeli kapcsolatba, mondhatni baráti viszonyba került a bécsi udvar, az osztrák birodalom

tudományos életének legbefolyásosabb személyiségével, Gerard van Swietenel (1700–1772), mégsem volt értelme tovább időznie a császárvárosban, mert protestáns létére nem kaphatott volna diplomát az ottani egyetemen. Van Swieten támogatásával azonban megkapta további útjához a hivatalos ajánlásokat. Ezután közel másfél évet töltött Zürichben, ahol mindenekelőtt Johann Gesner (1709–1777) előadásait látogatta. 1753-ban a korszerű képzési módja és előnyös anyagi kedvezményei miatt a magyar diákok körében igen népszerű utrechti egyetem orvosi karára iratkozott be. Már a doktori cím várományosa volt, amikor a debreceni kollégium kérésére Angliába utazott, hogy anyagi támogatást szerezzen régi alma materének, ugyanis Mária Terézia rendeletileg megtiltotta Debrecen városának a kollégium anyagi fenntartását. Weszprémi – összekötte a jótékonyk kötelezettségét az egyéni érdekekkel – szívesen indult Angliába, mivel már hallotta hírét az ottani tudós orvostanároknak, az orvostudomány fejlettségének. Néhány hónapig Oxfordban, majd Cambridge-ben hallgatott előadásokat, szabadidejét az oxfordi Bodleiana könyvtárban töltötte. Útja ezután Londonba vezetett, ahol a Hunter fivérek, Alexander Monro és mindenekelőtt William Smelli (1697–1763) előadásai búvkörükbe vonták Weszprémit. Smellitől elsajátította a szülészet mesterségét, erről 1755-ben – Smellie aláírásával – bizonyítványt is szerzett. Minden vonatkozásban gazdagodtak ismeretei, kitűnően megtanult angolul, a St. Thomas Hospitalban megismerkedett a himlő megelőzésére alkalmazott beoltás (inokulálás) módjával, számos esetben saját maga is alkalmazta. Londonban jelent meg első jelentős műve, a *Tentamen de inoculanda peste*, amelyben a himlőoltás említett módszere alapján kidolgozott pestis védőoltás lehetőségét írta le. Visszatérve Utrechtbe, 1756-ban szerezte meg orvosdoktori oklevelét. Értekezésében zürichi és londoni kórbonctani tapasztalatait dolgozta fel. Weszprémi tehetségének, elismertségének bizonyítéka, hogy két olyan európai hírű tudós hivatkozott avatási értekezésének megállapításaira, mint Giovanni Baptista Morgagni (1682–1771) (Morgagni 1765) és Albrecht von Haller (1708–1777) (Haller 1777). Morgagni a kórbonctani szemlélet alapjait, a kórbonctan tudományát megeremtő, az orvostudományban mérőföldkönek számító művében három helyen hosszasan elemzi a „clarus” Weszprémi István megfigyeléseit, megállapításait.

Képek a *Bába mesterségre tanító* könyvből

Hazatérte után a törvény előírásainak megfelelően 1757. április 27-én a Helytartótanács által kijelölt bizottság előtt – Perbegh József Károly tanácsos, udvari cenzor elnökletével – letette azt a vizsgát, amely nélkül nem folytathatott volna itthon orvosi gyakorlatot (Tóth 1986). Debrecenben telepedett le, ahol az idős Buzinkai György mellett hamarosan Weszprémi lett a cívisváros második tisztiorvosa. Az elkövetkező közel 40 esztendő, haláláig, Debrecenben töltötte. A gyógyító munka mellett a kutatás és a szakkönyvek írása tette elviselhetővé számára a „pipafüstös levegőjű”, sivár vidéki életet, magánélete kudarcait és végzetes eseményeit. Időskorában háza Debrecen szellemi központja lett. Gyakori vendége volt Földi János – ő egyébként egyik veje is volt –, Diószeghy Sámuel, Fazekas Mihály, Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály. Kiterjedt levelezésével a korszak legkiválóbb tudosaival, orvosokkal, történészekkel, nyelvészekkel, természettudósokkal stb. került kapcsolatba, a leveleiben gyakran vágyott „respublica litteraria”-t számára ez az érintkezés biztosította. Az 1760-as évektől kezdve jelentek meg rendszeresen nyomtatásban könyvei, különféle időszaki kiadványokban cikkei. Orvosi tárgyú munkái mellett számos bölcsellete is napvilágot látott, történelmi, nyelvészeti, sok éremtörténeti és a mindezek csúcsát jelentő, életművét megkoronázó, négy kötetes orvosi életrajzgyűjteménye, a *Succincta medicorum Hungariae et Transylvaniae* (Lipsiae–Vienna, 1774–1787), amely latin nyelve ellenére szellemiségében a magyar nemzeti tudomány és kultúra előtti főhajítás, az ország addig megszerzett eszmei értékeinek kincsestára. Weszprémi 1799. március 17-én halt meg Debrecenben. Vonásait őrző képmása nem maradt az utókorra, földi maradványainak nyughelyét az idő eltüntette. Gondosan összegyűjtött, a kor fogalmai szerint tetemes magángyűjteménynek számító, mintegy 650 kötetes könyvtárának kötetei szétszóródtak, Mária Teréziától kapott díszes kiűntetése nyomtalanul eltűnt. Szellemi öröksége azonban

nyomtatásban kiadott művei, kéziratban megmaradt írásai, levelei segítségével a magyar orvos- és művelődéstörténet gazdagítja (Gazda 2000).

Mielőtt Weszprémi István magyar nyelven kiadott orvosi szakmunkáiról szólnék, fontos, hogy a XVIII. században lezajlott magyar nyelvújítási törekvéseket röviden vázoljam. A történelemben több olyan korszakot ismerünk, amikor a nemzeti nyelv használatának ügye új korszakot nyitó szellemi-bölcselati irányzat hatására az érdeklődés homlokterébe került, sőt nemegyszer a politikai küzdelmek egyik jelképévé, célkitűzésévé vált. A legfontosabb a reformáció és a humanizmus kora, ezután a felvilágosodás, majd – Magyarországon – a reformkor. A felvilágosodás századában központi helyre került a tudás, a művelődés, a szakmai ismeretek megszerzésének az ügye, természetesen kinek-kinek az anyanyelvén téve lehetővé a tájékozottságot. Tanulni vágyó ifjaink hazai egyetem hiányában külföldi egyetemeket kerestek fel, külföldi tanulmányútjaikon szembesültek a hazai tudomány, műveltség nem megfelelő színvonalával. Azt a következtetést is hamarosan levonták és megfogalmazták, hogy az elmaradottság egyik legfőbb oka a tanulás és a tudományok nem anyanyelvi művelése. A helyzetet és a nyilvánvaló célt Bessenyei György fogalmazta meg szállóigévé vált mondatában: „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudós, idegenen sohasem” (1778). A gondolat – a magyar nyelv használata a tudományos életben, magyar nyelvű tudományos munkák megírása, kinyomtatása – nem volt idegen orvosaink számára sem. Mindez elindított egy folyamatot, amely egyben számos kérdést is felvetett, mindenekelőtt a magyar szakmai nyelv hiányát. Természettudósaink, orvosaink hősiességüket végezték, amikor a külföldön, idegen nyelven közreadott könyveket lefordították magyarra, hiszen nem volt elegendő az illető idegen nyelv ismerete, a magyar nyelvű szakkifejezéseket is meg kellett alkotniuk. Ebben a folyamatban nagy érdemei voltak Weszprémi Istvánnak is.

Az első magyar nyelvű bábakönyv kiadása Weszprémi István nevéhez fűződik, 1766-ban jelent meg Debrecenben, Margitay István nyomtatásában *Bába mesterségre tanító könyv* címmel. Johann Nepomuk Crantz német nyelvű könyvének magyarra fordítására Weszprémit maga Gerard van Swieten ösztönözte, és még a szerző hozzájárulását is megnyerte a kiadás mielőbbi létrejöttéhez. A kiadvány kezdő lapján közreadja van Swieten, majd Crantz levelét. Van Swieten utal arra, hogy néhány évvel korábban ő javasolta Crantznak, hogy „erről a mesterségről egy kicsiny, de mégis komoly, hasznos és elsősorban a szülésetet előadók számára alkalmas munkát írjon... ha nyelvetekre lefordítanátok, igen hasznos lenne”. Crantz így csatlakozott van Swieten buzdításához: „Én magam is nagyon helyeslem... első leszel Magyarországon, aki a fáklyát felemeli, mint ahogy első voltam én is Ausztriában” (lásd a kötet 1., számozatlan oldalán). Crantz korábban ábrák nélkül kinyomtatott művét Lorenz Heister (1683–1758) és Hendrich van Deventer (1651–?) munkáiban (1701) szereplő ábrákkal egészítette ki Weszprémi. Az eredeti műhöz képest még egy apró eltérés található a kötetben: egy rövid *Toldalék*, amely *A Bábáknak Tisztek és Kötelességeik* címet viseli, ez azonban nem egyéb, mint Torkos Justus János 1745-ben megjelentetett bábainstrukciója (Torkos 1745), csupán a szükségkeresztelésről szóló 4. pontot hagyta el Weszprémi. A bábakönyv kiadásának híre – sőt annak egy példánya is – van Swieten közvetítésével eljutott Mária Teréziához, aki elismerésképpen díszes kitüntetést adományozott Weszpréminek. Az első bábakönyv megjelenésének szükségességét és sikerét bizonyítja, hogy rövid időn belül ismertté vált a bábák körében.

A XVIII. századi orvoslás egyik fontos lépése a gyermekgyógyászat fokozatos kiválása, ekkortól vallották azt a nézetet, hogy a beteg csecsemők és kisgyermekek más ápolást igényelnek, mint a felnőttek. A gyermekgyógyászati irodalom első igazi magyar gyöngyszemét Weszprémi István sokoldalú tehetségét dicsérve *A kisdéd gyermekek neveléséről való rövid oktatás* címmel Kolozsvárott, 1760-ban, Páldi István nyomdájában adták ki. Nem kizárólag orvos-egészségügyi felvilágosító mű, lényegesen több annál, hiszen általános nevelési tanácsokat is tartalmaz, Locke és Rousseau nevelésméleti hatása erősen befolyásolta a szerzőt munkája megírásában (Pukánszky é. n. 136–9). A bevezetőben Weszprémi a megrögzött szokásokban gyökerező tudatlanságra hivatkozik a gyermekápolási nehézségeknél: „ritka az, a ki értelmes Orvos Doktornak tanátsával kívánna élni máskor, hanem midőn megbetegednek, holott arra kellene vigyázni kiváltképpen, hogy meg-ne betegednének és a nyavalyáktól eleve oltalmaztatnának. Innét vagyon, hogy többen halnak ki az Emberek közöttől Esztendőn alól, mint kik Életeknek ötödik Esztendejét elérték volna” (Weszprémi 1960: 216–8). Majd abbéli reményét fejezi ki, hogy „[v]ajha eljöne már valaha az a bódlog Idő, mellyben az értelmes Tudós Emberek a mi nemzetünkben is a Gyermekek Nevelésébe belé tekinténének, ne bíznák azt egyedül az Asszony-emberekre, a kik csak Nagy-Annyoktól reájok szállott régi szokások szerint

intézik e részben-is dolgokat” (i. m. III). Hevesen ostorozta az elavult szokásokat, az egészségtelen, szoros pólyázást, de az újabb divatot is, ahogyan az előkelő asszonyok „elunják magokat” a gyermek szoptatásával, ezzel egyenesen „a Természet ellen vétkeznek” (i. m. 16). Számos megszívlelendő tanáccsal szolgált a csecsemő, majd a kisgyermek elválasztás utáni táplálásával, a dajka személyével kapcsolatban. Leírta a jellegzetes csecsemő- és kisgyermekkorai betegségeket és gyógyításukat. A megelőzés egyik fontos elemeként kiemelte a himlőoltást, amelynek alkalmazásával angliai útján ismerkedett meg, és tudjuk, hogy londoni orvosi gyakorlata során számos gyermeket be is oltott. Az egészséges életmódra való nevelést már ifjúkorban el kell kezdeni – vallotta Weszprémi, ez sarkallta könyve megírására is. Több vonatkozásban inti a szülőket a túlzásba vitt kényeztetés, a túl meleg öltöztetés, a gyakori és a mennyiségben megterhelő etetés rossz szokása miatt. Hasznos tanácsokat ad a kisgyermek kezűgyességének fejlesztésére, valamint járásra és beszédre tanításukkal kapcsolatban is, utóbbiról az a véleménye, hogy a „gügyögés” rossz szokása helyett „midőn szólni tanulnak, a szókat értelmesen kell előttük kimondani és tisztán kell a szájokba adni” (i. m. 55). A magyar nyelvű könyvet elküldte van Swietennek, aki úgy vélekedett róla, hogy a munkácska hasznossága megérdemli, hogy közkinccsé váljon.

Az egészségügyi, diétetikai munkák között is találkozunk Weszprémi István nevével. *Az egészségnek fenntartására és a hosszú életnek megnyerésére tartozó szükséges Régulák* című munkája két kiadást is megért (Kolozsvár, 1760 és Pozsony, 1799). A kis terjedelmű – mindössze 55 (negyedívrét nagyságú) oldal – könyvecske valóban tömör, közérthető formában megfogalmazott, a mindennapi életvitelre vonatkozó tanácsokat tartalmaz. Gondolatmenete követi a klasszikus egészségügyi felépítést: a „levegő-égre” vonatkozó előírások, evésre-ivásra, pihenésre és testmozgásra, a test tisztulására és a lelki indulatokra irányuló útmutatásokat egy *Toldalék* követi. Ez utóbbiban a járványok elhárításától kezdve a szülésig, a gyermekek nevelésétől a megfelelő ruházkodásig, a „vének” életmódjától az elhízás veszélyéig mindenféle hasznos előírás megtalálható. A közelmúlt kutatásai valószínűsítik, hogy Weszprémi mind a *Régulákat*, mind pedig a korábbiakban tárgyalt, *A kisdéd gyermekek neveléséről való rövid oktatást* angolból fordította, helyesebben a munkák jelentős része – bizonyos változtatásokkal és egyes részek, fejezetek kihagyásával – egy-egy kortárs angol kiadvány alapján készült, bár ezek szerzőjére, illetve a forrásként használt írásokra nem hivatkozott. Ennek ellenére nem mondhatunk ítéletet Weszprémi felett, megbélyegezve őt a plágium vétségével, hiszen a más nyelven, más szerzőtől korábban megjelent írások feldolgozása, átdolgozása, kiegészítésekkel és saját tapasztalatokkal való megtoldása – számos példa van rá – szokás volt abban a korban (Szlatty 1988).

Weszprémi bölcséleti kutatásait, történetírói törekvéseit leglátványosabban a *Succincta medicorum Hungariae et Transilvaniae biographia* (Magyarország és Erdély orvosainak

rövid életrajza) című életrajzi összeállítása tükrözi, ugyanis az orvosi életrajzok ismertetése kapcsán a magyar művelődéstörténet több évszázados emlékeit is feldolgozta. Kitért történelemre, régészetre, éremtanra és még sok egyébre, a kötetek olvasóját magával ragadja az összegyűjtött hatalmas anyaggal, a lelkes „meséléssel”. Több helyen bukkanunk nyelvészettel kapcsolatos adatokra, a magyar nyelvre vonatkozó személyes megjegyzéseire, amelyeknek látszólag semmi közük a mondanivaló előadásához. Szívesen idézett általa szépnek tartott részleteket magyar nyelven, annak ellenére, hogy a négykötetes mű nyelve latin, így Méliusz Juhász Péter *Herbarium*ából gyógynövényalapú gyógyszerek vényjeit (Weszprémi 1960: 216–8), néhányat Pétsi Lukács gyógynövényleírásaiból, felhívva a figyelmet az eredeti XVI. századi helyesírás és fogalmazás különlegességére, hangulatára (i. h.). Teljes terjedelmében közli Vizaknai Bereck Györgynek az arteria aortáról (főverőér) írott elégiáját (Weszprémi 1962: 74–5), a következő megjegyzést fűzve hozzá: „az itt idézett mutatóanyagból mindjárt kiviláglik, hogy a magyar nyelv az orvostudomány tárgyalására is igen alkalmas, mint ez már több magyar nyelven megjelent könyvből is bebizonyosodott” (i. m. 75). Majd folytatja a gondolatsort, és utal Köleséri Sámuel egy 1723-as erdélyi kalendáriumban közreadott, *A hirtelen fogó nyavalyákról* (vagyis a fertőző betegségekről) szóló írására, amely szerinte szintén a fenti kijelentés ékes bizonyítéka (i. m. 76–8). Váratlanul bukkanunk rá a magyar nyelvemlékek tüzetes felsorolására, amelyhez Weszprémi azt a megjegyzést fűzte, hogy kutatásaiban véletlenül kerültek kezébe ezek az értékes nyelvi emlékek, és bár nem ezt kereste, mindent pontosan lejegyzett. A kultúrtörténeti ritkaságok nemcsak a korai magyar nyelv kutatói számára voltak érdekesekek, de Weszprémi számára is, hiszen a gyógyítással kapcsolatos töredékeket is talált közöttük (Weszprémi 1968: 419–37). Ugyancsak fontos adalékokat hoz nyilvánosságra az általa fellelt, illetve ismert bibliafordítások felsorolásánál (Weszprémi 196X: 95–113).

Az anyaggyűjtést levelezés útján végezte, a magyar tudós világ színe-javával kapcsolatban állt, kiterjedt levelezése a mai kutató számára is gazdag szellemi kincsestár. A levelezéssel szerzett okiratok, adatok között nyilvánvalóan olyan is volt, amelyet közvetlenül nem tudott felhasználni, Weszprémi érdeklődését azonban felkeltette, és idővel hosszabb-rövidebb terjedelmű folyóirat-közleményként közreadta az azzal kapcsolatos véleményét, gondolatait. Írt a magyar szent koronáról, a magyar királyok pénzeiről stb. A kortárs nyelvészek figyelmét azonban Sylvester János grammatikájának ismertetésével vonta magára.

Sylvester János (1504?–1551?) humanista tudós, bibliafordító 1539-ben írta *Grammatica Hungarolatina* című művét Sárvár-Újszigeten. Sylvester munkája az első magyar nyelvtan, ezt tekintjük a magyar nyelvtudomány kezdetének, amelyben a szerző az egységes helyesírás szükségességét taglalja. Weszprémi három alkalommal jelentette meg a *Grammaticáról* szóló rövid írását, amelyet a kézirat tanulmá-

nyozása, személyes átvizsgálás alapján készített. Első ízben a kassai *Magyar Múzeum* című folyóirat adta közre 1792-ben, címe: *Tudósítás A' leg-régibb Magyar Grammatikáról*. Aláírása így hangzik: „Az illy tsekélységekben magokat gyönyörködtetőknék kedvekért írtam Debretzenben Szent Mihály havának 8-dik napján. 1792. Dr. Weszprémi István” (422). A következő évben a bécsi *Magyar Hírmondóban* jelent meg, a címe ekkor: *Tudósítás. A' legelső és leg-régibb Magyar Grammatikáról*. Az adott időpont és rövidített aláírás a következő: „Debreczenben, Böjt-elő Havának 2-dik napján 1793-dikban. D.W.I.” (426). Egy 1795-ben kiadott gyűjteményes kötetébe is bevette Weszprémi a *Magyar Museumban* megjelenttel azonos szövegű és keltezésű ismertetést (1795: 81–8). A kézirat fizikai jellemzőinek leírása egyértelműen arra utal, hogy Weszprémi kezében tartotta a papírlapokat, nem „hallomásból” szerzett adatokat közölt: „Nyóltzad részben, hat árkusokból áll, igen jó, tiszta, erős papirosra vagy nyomtatva, úgy, hogy szintén a' Hollandiaival vetélkedik. Sem a' Levelek, sem azoknak lapjai számokkal nintsenek megjegyezve, sem az árkusoknak számai betűkkel nintsenek a' Könyv-kötőknek kedvekért megbélyegeztetve” (82). Az írásmű rendkívüli különlegességével is tisztában volt: „Ez a' Könyvetske úgy elenyészett a' Hazában, hogy senki, tudtomra, arról e' mai napiglag sehol még tsak nem-is emlékezett.” (82). Weszprémi természetesen nem elemzi részletekbe menően a *Grammaticát*, csupán az általa legfontosabbnak tartott következtetéseket vonja le. „Méltó volna ezt a' drága ritkaságú Könyvet újra ki-nyomtatattani. Nyelvünkre, sőt egyéb okokra nézve-is sokat lehetne belőle tanulni” (86). Kiemeli Sylvester azon nézetét, amely szerint a magyar és a héber nyelv szám-talan azonosságot mutat. Weszprémi utal arra a XVIII. századi, egyre égetőbb feladatra, amely az egységes nyelvtan és a hasonlóképpen a szabályokra alapozott helyesírás hiányára vezethető vissza, illetve arra a törekvésre, amely – megoldásként – egy magyar nyelvtan összeállítására irányult: „ebből lehetne egy jó féle Magyar Grammatikát, a' mi időnkhez képest kevés munkával alkalmaztatva, a' Magyar Haza' számára készíteni” (86).

Kazinczy Ferenc képzeletét megmozgatta Weszprémi rövidke ismertetése, és szerette volna ő is tanulmányozni a becses művet, sőt annak kiadását is tervbe vette. A megvalósítás azonban nem volt egyszerű. Erről így számolt be Kazinczy: „Dr. Weszprémi István, Debreczenben, azt a' jelentést tevő, hogy az örökre elveszettnek vélt könyv megvagyon. De hol vagyon-meg, azt nem mondotta. Gyengéji közzé tartozott a' nagy-embernek, szere-fele rettegni dicsőségeért, s' ha mit ollykor mástól véve, nem örömet hagyta tudni, melly kútfőből merítgetett. Itt ezen felyül kincsenek becsét akarta nevelni titkolódásával. Azonban azon kedvezések szerént, melyekkel a' jó Öreg velem banni szeretett, a' mit elrejtve tartá a' Publikum előtt, nékem nem sokáig vonakodott meg-súgni” (1808: VI). Így tudta meg Kazinczy, hogy a ritkaság Sinai Miklós debreceni professzor birtokában van. A hiteles másolat megszerzése, majd a nyomtatásban való kiadás azonban még további nehézségekbe ütközött, de ez már egy másik történet (Bartók 2007).

Weszprémi kutatói érdeme tehát az érdeklődés felkeltése, hiszen a Sylvester-féle *Grammatika* – jelenlegi ismereteink szerint is – egyetlen megmaradt kéziratos példányára az ő ismertetése irányította a figyelmet.

Írásomban a magyar orvos- és művelődéstörténet egyik XVIII. századi kiválóságának – Weszprémi Istvánnak – kevéssé ismert kutatásait kívántam bemutatni.

IRODALOM

Molnár Ágnes 1939. *Debreceni arcok a felvilágosodás századából*. Szerzői kiadás, Budapest.

Kótay Pál 1960. Weszprémi István (1723–1799). In: Weszprémi István: *Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*. Kétnyelvű kiadás. Első száz. Ford.: Kővári Aladár. Budapest, Medicina Kiadó, Budapest.

Morgagni, Jo. Bapt. 1765. *De sedibus et causis morborum*. Patavii, Remondini.

Haller, Albrecht von 1777. *Elementa physiologiae corporis humani*. Lausanne, Soc. typ.

Tóth István György (szerk.) 1986. Jegyzőkönyv Weszprémi István kihallgatásáról 1757-ből. (Az eredeti irat lelőhelye: Országos Levéltár. Battyány család levéltára. P. 1322. 178. cs. 1. tétel.) In: *A Ráday-gyűjtemény évkönyve IV–V*. 1984–85. Budapest.

Gazda István 2000. *Weszprémi István emlékezete halálának 200. évfordulóján*. MATI–SOMKL–DOTE, Piliscsaba–Budapest–Debrecen.

Bessenyei György 1778. *Magyarság*. Röpirat. Bécs.

Deventer, Hendrik 1701. *Operationes chirurgicae novum lumen exhibens obstetricantibus...* Leyden.

Torkos, Joannes Justus 1745. *Taxa pharmaceutica Posoniensis*. Posonii, Royer.

Pukánszky Béla é. n. *A gyermekkor története*. Műszaki Kiadó, Budapest.

Weszprémi István 1960. *Succincta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia – Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*. Kétnyelvű kiadás. Első száz. Medicina Kiadó, Budapest.

Szlatky Mária 1988. Weszprémi magyar nyelvű orvosi műveinek angol gyökerei. *Orvosi Hetilap* 129/36: 1931–1932.

Weszprémi István 1968. *Succincta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia – Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*. Kétnyelvű kiadás. 3. kötet. Medicina Kiadó, Budapest.

Weszprémi István 1962. *Succincta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia – Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*. Kétnyelvű kiadás 2. kötet. Medicina Kiadó, Budapest.

Weszprémi István 1970. *Succincta Medicorum Hungariae et Transilvaniae Biographia – Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza*. Kétnyelvű kiadás. 4. kötet. Medicina Kiadó, Budapest.

Weszprémi István 1792. Tudósítás A' leg-régibb Magyar Grammatikáról. *Magyar Museum* II/IV: 422–8.

Weszprémi István 1793. Tudósítás. A' legelső és leg-régibb Magyar Grammatikáról. *Magyar Hirmondó* 26: 426–31.

Weszprémi István 1795. *Magyar Országi öt különös elmélkedések*. Weber Simon Péter, Pozsony.

Kazinczy Ferenc 1808. *Magyar régiségek és ritkaságok*. Pest.

Bartók István 2007. *Grammatica Hungarolatina – Editio Kazinczyana*. Adatok Sylvester János Grammatica Hungarolatinajának utóéletéhez a 1819. század fordulóján In: „*Nem súlyed az emberiség!*” *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*. MTA Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 587–594.

Berényi Mihály

TANULJUNK ANATÓMIÁT!

A kórház laboratóriumában ábrákkal teli, terjedelmes tábla lóg a falon. Egy cég nagylelkű ajándéka, amely anatómiai ismereteket terjeszt.

Elsőként a címe bántja a szememet: *Férfi nemi szervek*. Ha a *férfi* jelzőt különírjuk az utána következő szótól, akkor nemet jelent, vagyis esetünkben a nemi szervek férfiak. Férfiakból származó, rakásnyi nemi szervből még nem lehet férfit összerakni. Helyesebb lett volna a táblázat címe így: *Férfiak nemi szervei*. Van más megoldás is: *Férfi-nemiszervek*.

Egyik testrészünktől hosszú vonal vezet a szerv kétsoros nevéhez: *Hátsó herezacskó ütőér*

Nocsak! Hány herezacskónk is van? Elöl köztudottan van egy, akkor is, ha nem mindenki látja a sajátját. De hol lehet a hátsó? A hasunkban netán van alsó, felső meg oldalsó is, csak nem látszik?

A természet bölcs, nem pazarol, beéri azzal az eggyel, amelyik kívül fityeg. Hát akkor miből van több? Ütőérből. A herezacskóhoz vezető herezacskó-ütőerekből. Ezek közül az egyik a hátsó. Helyes magyarsággal, anatómiailag is pontosan így nevezzük ezt az eret: *hátsó herezacskó-ütőér*. Nagyon jó a szerkezetes megoldás is: *a herezacskó hátsó ütőere*.

A táblázat másik ábrájából azt gyaníthatnám, hogy három húgyhólyagunk van, de most már nem hagyom magamat félrevezetni. *Felső hólyag artéria*. Szegény hólyag így nem tudja, hogy kihez tartozzon: a felsőhöz vagy az artériához? Segítsünk neki, de úgy, hogy már ne törekedhessen fölfelé, hiszen ehhez az artériának van joga. *Felső hólyagartéria* – ez lett volna a helyes. A középső és alsó hólyagartériára ugyanez vonatkozik. Az egybe- és különírás szabályai elleni többi, unalmas vétséget nem sorolom fel.